

Animal welfare, etológia és tartástechnológia

Animal welfare, ethology and housing systems

Volume 10

Issue 2

Gödöllő
2014

A MAGYAR LOVASÍJÁSZ LOVAK TARTÁSA, TAKARMÁNYOZÁSA, KÉPZÉSE, SZEMÉLYISÉGE

¹Gál Tímea, ²Tóthné Maros Katalin

¹ Szent István Egyetem, Mezőgazdasági- és Környezettudományi Kar
lovasijasztimi@gmail.com

²Szent István Egyetem, Mezőgazdasági- és Környezettudományi Kar
maros.katalin@mkk.szie.hu

Összefoglalás

Számos, a szakirodalomban leírt kutatás igazolta, hogy lovak esetében a megfelelő vérmérséklet vagy személyiség a mindennapi használhatóság egyik alapfeltétele. Éppen ezért sok vizsgálatot végeztek már a különböző használati célú lovak személyiségének kiderítésére. Ismereteim szerint lovasíjász lovakról még nem készült semmilyen tudományos felmérés. Nem csak személyiségüket, de általános jellemzőiket (kor, nem, fajta, szín) tartásuk, takarmányozásuk, körülményeit, képzésük rendszerét és egészségügyi állapotukat sem vizsgálták még. Célunk az volt, hogy mindezek kérdőíves felmérésével általános képet kapjunk a Magyarországon lovasíjászatra használt lovakról. Tizenöt különböző lovasíjász egyesületnél, 60 lóról gyűjtöttünk adatokat. Megállapítható, hogy a nemek aránya kiegyensúlyozott a kancák és a herélték közt (a mének száma elenyésző), a lovak életkora leggyakrabban 5 és 17 év között mozog. A fajták képviselője igen változatos. A lovasíjász lovakat ridegen tartják és takarmányozásuk főként szénával, legelőfűvel, ritkábban egyszerű abraktakarmányokkal történik. A lovak edzése igen változatos, és körülbelül azonos arányban végeznek velük földi munkát, idomítólovaglást, tereplovaglást és lovasíjász edzést. A válaszadók szerint lovaik túlnyomórészt kiegyensúlyozott, nyugodt személyiségűek. A Lloyd-féle Ló Személyiség Kérdőív alapján kapott személyiségprofiljuk csak részben hasonlít a korábbi vizsgálatokban szereplő lovakéhoz (Lloyd és mtsai, 2007). A gazdák elmondása szerint a lovak 25%-ának egyáltalán nincsenek egészségügyi problémái, a többi egyed között azonban viszonylag gyakran fordulnak elő apróbb sérülések és sebek, ami feltehetően a természetzerű, csoportos tartás következménye.

Kulcsszavak: ló, vérmérséklet, lótartás, lovasíjászat

The housing, feeding, training and personality of Hungarian horseback archery horses

Abstract

Many researches, found in the literature prove that the proper temperament or personality in horses is one of the basic conditions of everyday efficiency. Due to this, lots of studies were made to detect the personalities of horses of different use. As far as I know no scientific survey has yet been made about horses used for horseback archery. Not only their personalities but also none of their common features (age, gender, colour, breed), neither the way they are housed or fed, nor the system of their training or their state of health has been examined yet. Our goal was to get a clearer picture of the horseback archery in Hungary, by doing a survey on all above. We collected data from 60 horses at 15 different horseback archery associations. We found out that

the rate of genders is fairly equal between mares and geldings (the number of stallions is minimal) and their age is usually between 5 and 17 years. There are many different breeds among them. Horseback archery horses are usually free ranging in huge pastures, usually fed only with grass and hay, less often with simple grains like oats and barley. Their training is diverse. Ground work, cross-country riding, training under the saddle and archery training is divided equally. According to the Lloyd et al (2007) Horse Personality Questionnaire, the personality components of our archery horses are mainly different from the horses' investigated earlier. The owners claimed that one fourth of the horses have no health problems at all. However the incidence of different wounds and injuries are relatively abundant among archery horses, which could be result of free range group keeping system.

Keywords: horse, temperament, horse housing, horseback archery

Bevezetés

„A magyarok nyilaitól ments meg uram minket!” A híres feliratot gyakran idézik a honfoglaló magyarokkal kapcsolatos írásokban, és amikor lovas őseinkre gondolunk, sokaknak azonnal a hátrafelé nyilazó rettegett lovas harcosok (*1. Fotó*), esetleg a csodaszarvast űző lovas vadászat jut eszükbe (*Surján*, 2012).

1. Fotó: Hátrafelé lövés

(Fotó: Anders Ö Johnsson, Usak, Törökország, 2013)

1. Photo 1: Back shot

A lovásíjászat az ókortól egészen az 1600-as évekig a sztyeppe népek rettegett harcmodora volt (*Gőgös*, 2012), de konkrét versenyszámokat említenek mameluk források már a 11. és 13. században (*Schrade*, 2010). Ezek az un. *quabak* (*2. Fotó*, *3. Fotó*), a 11. századtól forrásokban rögzített hagyományos török versenyszám, és a *moğu*, egy a 13. században lejegyzett játék (*Schrade*, 2010).

2., 3. Fotó: A quabak versenyszámban egy magas póznán lévő korongot kell eltalálni

(Fotók: Yeochang Yun, Szöul, Dél-Korea, lovasíjász világbajnokság, 2014)

Photo 2: In the quabak style the archer has to hit a disc on a high pole

A magyar nemzet lovas nemzet, ez a kijelentés élénken él minden magyar ember elméjében, és számos hagyományörző és teremtő lovas rendezvénynek (Kurultaj, Nyeregszemle stb.) és kormányprogramnak (Nemzeti Lovas Stratégia, Nemzeti Lovaskultúra Oktatás stb.) köszönhetően egyre többen kerülnek közelebb a lovakhoz, lovas hagyományainkhoz (Tóth, 2012).

„Azok az emberek, akik kapcsolatba kerülnek a lovaglással gyakran úgy érzékelik, hogy a lovas környezet által kikerülnek saját időzónájukból. Ennek az érzésnek fő oka a lovak népszerűsége valamint az, hogy a modern ember egyre jobban vágyik arra, hogy kikerüljön otthoni, jól megszokott komfortzónájából. Azoknak, akik lovagolnak, a többsége arra vágyik, hogy része legyen egy hősköteményszerű történetnek” (Aric, 2014).

A lovasíjász gyakorlás kiváló módja a hagyományörzésnek. Sebő Ferenc szavaival megfogalmazva: „A hagyomány nem beteg, hogy ápoljuk, és nem bűnöző, hogy őrizzük – a hagyományt élni és éltetni, eleveníteni kell, mert éppen a hagyomány az, ami őriz minket.”

A lovasíjászat harcművészet. Kassai Lajos, a modernkori lovasíjászat megalapítója szerint a sport és a harcművészet közötti különbség, hogy a sportolók egy-egy megmérettetésre készülnek – bajnokságra, olimpiára – majd, miután kiöregszenek, 90%-uk abbahagyja a sportolást. A harcművészet ellenben egy életforma – a születéstől a halálig tart (Király, 2012).

Az újkori lovasíjászat Magyarországon Kassai Lajos nevéhez köthető (Bozzai, 2012). A 90-es évek végén kezdte el tömeggyártásban forgalmazni lovasíjász íjait, majd 1994-ben

megrendezte az első lovasíjász versenyt Kaposmérőn. 2001-ben adták ki nagysikerű könyvét, a „Lovasíjászat”-ot, melyben mindenki megismerhette a Kassai Lovasíjász Iskola rendszerét, versenyszabályzatát, és a gyakorlás alapjait. A mű több nyelven is megjelent, hatására a lovasíjászat az egész világon fejlődésnek indult. Számos nemzet fedezte fel ősi lovasíjász hagyományait és hozott létre ezek alapján új versenyszámokat (Schrade, 2010).

A legtöbb versenyszám, ahogy a Kassai-féle is, egy egyenes pályán zajlik, melyen a lovasnak vágtában kell végighaladnia és lövéseket leadnia. A pályáról a ló nem tud letérni, mivel az két oldalról földsáncsal (4. Fotó, 5. Fotó), karókkal és kötelekkel, bolyákkal, karókkal és láncokkal, vagy szalmabálákkal van övezve. Fedeles lovardában is kialakítható a pálya, ilyenkor általában az egyik hosszú fal mentén feszítenek ki egy kötelet, ami a fal közelében vezeti a lovat.

4., 5. Fotó: Földsáncsal kialakított lovasíjász pálya

(Fotó: Gál Éva, Pomáz, 2011)

Photo 4,5: Horseback archery track girded by a bank

Anyag és módszer

Adatgyűjtés

Tizenöt különböző lovasíjász egyesületnél, 60 lóról egy kérdőív (1. Melléklet) segítségével történt az adatgyűjtés. Hatodukról online adták meg a kért információkat, úgy, hogy a lovak tulajdonosai a kérdőív internetes verzióját küldték el e-mailben kitöltve. A válaszadók nagy része pedig személyes felkereséssel, a cikk egyik szerzőjének (G.T.) jelenlétében töltötte ki a kérdőívet. A felmérés során a lovak általános adataira, tartására, takarmányozására, képzésére és egészségi állapotára kérdeztünk rá, illetve a Lloyd-féle, lovak személyiség vizsgálatára kidolgozott Ló Személyiség Kérdőív (Horse Personality Questionnaire) segítségével szeretnénk volna képet kapni személyiségükről (Lloyd és mtsai, 2007).

Az adatok elemzése

Az adatokat a Microsoft Excel Starter 2010 és InStat programok és az SPSS 18.0 programcsomag segítségével összesítettük és elemeztük. Az egyes változók közötti összefüggések vizsgálatára Spearman rang korrelációt végeztünk. A Ló Személyiség Kérdőív adatainak kiértékelése Faktor analízissel történt.

Vizsgáltuk a lovak fajta-, szín-, és nembéli összetételét, és hogy a lovak neme fontos-e tulajdonosaik számára. Megkérdeztük, hogy az egyedek hány évesen és milyen képzettségi állapotban kerültek gazdáikhoz. Kíváncsiak voltunk tartásukra, takarmányozásukra. Továbbá rákérdeztünk arra, hogy miként viselkednek munka közben, pucoláskor, nyergeléskor, szállításkor, illetve az emberrel szemben. Kérdéseket tettünk fel képzésük módjáról, elemeztük személyiségüket, és felmértük egészségi állapotukat.

Eredmények

Fajtaösszetétel

A vizsgált lovak fajtaösszetétele igen vegyes képet mutatott. Az összes ló 35%-a a magyar félvér fajtacsoportozásba tartozott (21 ló), tehát tulajdonosaik fajtaként magyar félvért, kisbéri félvért, gidránt, illetve furioso-north-start adtak meg. Keleti típusú ló volt 27 %-uk (16 ló), azaz arab telivér vagy félvér, shagya arab, akhal-tekkini vagy ezek keveréke. A többi fajta képviselői aránya elenyésző volt az előző két csoporthoz képest. Négy magyar sportló, ugyanennyi nóniusz vagy nóniusz félvér (6,6%), 3 db lipicai (5%), 2 sodrott és 2 hucul, illetve hucul félvér (3,3-3,3%) és 1-1 angol telivér, német sportpóni és haflingi volt a vizsgált lovak közt (mindegyik 1,7%-ban). 5 ló pedig teljesen ismeretlen származású volt (8,4%).

Színösszetétel

A színek aránya is nagyjából a fajtaösszetételnek megfelelően alakult: a lovak 30%-a pej vagy sötétpej, 23%-uk sárga, ugyancsak 23%-uk szürke, 17%-uk fekete vagy nyári fekete és 7%-uk fakó, ebből 2 ló izabellafakó (3,5%).

A nemek összetétele és a tulajdonosok preferenciája

A kérdőívben rákérdeztünk a lovak nemére, illetve arra, hogy befolyásolta-e a tulajdonosokat a lovuk kiválasztásában az állat neme. A vizsgált egyedek 56,5%-a herélt, 38,5%-a kanca és 5%-uk mén (3 db) ló volt. Sokféle választ kaptunk arra a kérdésre, hogy miért esett a választásuk egy adott nemre. Az összes tulajdonos 20%-a azért választott heréltet, mert azokat tartják a legnyugodtabbnak, legkiszámíthatóbbnak. A válaszadók 13%-ánál csak a csoportos elhelyezhetőség volt a fő szempont. Egy mént tenyészt a tulajdonosa, a másik kettő herélését tervezik gazdáik.

Korösszetétel

A vizsgált lovak átlag életkora 11 ± 5 év volt. A legfiatalabb egyed 1 éves, a legidősebb ló 26 éves volt. A lovak többségének (83%) kora 5 és 17 év közötti. Az állatok átlagosan 5 évesen kerültek gazdájukhoz, és átlag 6 éve vannak jelenlegi gazdájuk tulajdonában.

Tartás és takarmányozás

Rákérdeztünk a lovak elhelyezésére is. A vizsgált lovak közül egyet sem tartanak csak boksztban, csupán 6%-ukat (3 db ló) tartják boksztban és karámban, ezek közül ketten csak éjszakára vannak boksztban, egy ló pedig a tenyészmén. Többségük ridegtartásban van, 10%-uk beálló nélkül, 84%-uk pedig beállóval.

Nyolcvanhárom %-uk egész évben legelőn van, 17%-uk pedig csak év-, vagy napszakosan. A válaszadók mind csoportban tartják a lovukat. Egyedül a tenyészmén van egyedi elhelyezésben.

A vizsgált lovak 66%-a előtt egész nap, ad libitum van széna, és a maradék 34% is egész nap szabadon hozzáfér legelőfűhöz. Hús % -uk egyáltalán nem kap abrakot, 45%-uk árpát és zabot kap, 32%-uk csak zabot, 2%-uk pedig csak árpát.

Az abrakot kapó lovaknak (az összes ló 80%-a) tehát 56%-a kap árpát és zabot, 42%-uk csak zabot, 2%-uk pedig csak árpát kap. Az abrakot kapó lovak 58%-a rendszeresen, naponta egyszer vagy többször kap abrakot, 42%-uknál pedig munka-, kondíció illetve évszakfüggő, hogy kapnak-e abrakot. Az összes vizsgált ló 56%-a, az abrakolt lovaknak pedig 43%-a kap valamilyen takarmány kiegészítést, vitamint. Csak olyan ló kap takarmány kiegészítést, vitamint, amelyik abrakot is kap.

Általános viselkedés

Rákérdeztünk arra is, hogy a lovak hogyan viselkednek egyes hétköznapi tevékenységek (ápolás, nyergelés, szállítás) során, mennyire ijedősek, általában mitől ijednek meg, és ha megijedtek, mennyire könnyen nyugtathatók meg. Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a gazdáik megítélése szerint mennyire félnek az embertől, illetve mennyire barátságosak az emberekkel szemben.

Arra a kérdésre, hogy könnyű-e lovukat ápolni, a válaszadók 83%-a azt a választ adta, hogy könnyű, lovuk teljesen nyugodtan áll. A vizsgált lovak 3%-a elég nyugtalan, sokszor ellép, 7%-uk egyes testrészeit kicsit félti. Ezek általában a hevedertájék, has, a hátsó lábak és a mar. Csupán 4 ló (7%) tulajdonosa felelte azt, hogy lovát nehéz ápolni, mert végig nyugtalan.

Annál a kérdésnél, hogy mennyire könnyű a lovat felnyergelni, felkantározni, már kissé árnyaltabbá vált a kép. A lótulajdonosok 57%-a szerint lovát könnyű felnyergelni, felkantározni, az állat szinte segítőkész. Hús % -uk szerint a ló jól tűri a nyergelést, kantározást, 18%-uk szerint időnként nyugtalan, 5%-uk szerint pedig lovukat nehéz felnyergelni, felkantározni, mert gyakran nyugtalan.

Erős korreláció áll fenn a „ápolhatóság” és „nyergelhetőség” között ($r=0,425$, $P<0,01$). Ez azt bizonyítja, hogy azok a lovak, melyek könnyen ápolhatóak, könnyen is nyergelhetőek, illetve hogy azok a lovak, melyek a ápolás alatt nyugtalanok, a nyergelés alatt is azok.

A vizsgált lovak 92%-át már szállították lószállítóval. Közülük 65,5% egyáltalán nem fél a lószállítótól, és magától felmegy rá, 24% kicsit fél, de 10-15 percen belül felmegy, 5,5%-nak legalább 30 percre van szüksége, mire felmegy, 5%-uk pedig nagyon fél és ezeket az egyedeket „fel kell tolni”.

Arra a kérdésre, hogy „Mennyire nehéz lovát kezelni, ha megijed?”, a lovasok 68%-a azt felelte, hogy nagyon könnyen megnyugszik, 25%-uknak kell egy kis idő, amíg újra lenyugszanak, 6%-ukat nehéz megnyugtatni, viszont egy lovas sem felelte azt, hogy lova gyakran kezelhetetlen, pánikba esik.

Azonban a lovak a legkülönbözőbb dolgoktól megijedhetnek, de legtöbbször az idegen tárgyaktól (28%) és a hirtelen zajoktól, mozdulatoktól (25%). Két ló gazdája állította, hogy lova kizárólag akkor válik ijedőssé, ha egyedül van (3%), 1 ló csak a villámlástól ijed meg (2%), 2 ló gyakorlatilag bármitől (3%), a lovak 36%-a viszont lovasuk szerint jóformán semmitől sem ijed meg.

A vizsgált lovak 83%-a nagyon nyugodt az ember közelében, 12%-uk időnként bizalmatlan, 5%-uk gyakran bizalmatlan, de megnyugtatható, és egy ló sem folyamatosan feszült az ember közelében. Negyven % -uk nagyon barátságos és kifejezetten keresik az ember társaságát, 48%-uk barátságos, de maguktól nem keresik az ember közelségét, 10%-uk kevés emberrel barátságos, illetve egygazdás, 2%-uk pedig általában barátságtalan. Összefüggéseket

kerestünk a lovak ember felé mutatott reakciói között. Nem meglepő eredmény, hogy amely lovak nem félnek az embertől, azok szívesen is barátkoznak vele (embertől való félelem – emberrel való barátkozás összefüggése: $r = 0,4333$, $P < 0,001$).

Kutattuk azt is, hogy az emberhez való viszony korrelál-e az előzőekben vizsgált ápolhatósággal, nyergelhetőséggel. Arra az eredményre jutottunk, hogy erős pozitív korreláció áll fenn a lovak emberhez való viszonya, illetve ápolhatóságuk és nyergelhetőségük közt (1. táblázat).

A lovak ápolhatósága, nyergelhetősége, barátságos, illetve bizalmatlan viselkedése nem állt összefüggésben a korukkal, illetve azzal, hogy mennyi időt töltöttek már jelenlegi tulajdonosuknál. Egyik esetben sem kaptunk szignifikáns összefüggést ezen változók között.

1. táblázat: Az emberhez való viszony és az ápolhatóság/nyergelhetőség összefüggései

	Mennyire fél az embertől? ⁽³⁾		Mennyire barátságos az emberrel? ⁽⁴⁾	
	$r^{(5)}$	$P^{(6)}$	$r^{(5)}$	$P^{(6)}$
Könnyű-e ápolni? ⁽¹⁾	0,258	0,049*	0,425	0,007**
Könnyű-e felnyergelni/felkantározni? ⁽²⁾	0,398	0,0059**	0,3988	0,016*

Table 1: The correlation of the relationship to people and grooming/saddling

r = Spearman rangkorreláció⁽⁵⁾, P = szignifikancia szintje (*: $P < 0,05$, **: $P < 0,01$)⁽⁶⁾, (1)Is the horse easy to groom?, (2)Is it easy to saddle?, (3)How much is a horse afraid of a human?

(4)How friendly are horses to humans?, (5)Spearman rank correlation, (6)Level of significance (*: $P < 0,05$, **: $P < 0,01$)

Az eredmények rámutattak arra, hogy a könnyen ápolható és nyergelhető lovak nem félnek az embertől, sőt, barátságosak vele szemben és keresik a társaságát.

Belovaglás, kiképzés, edzés

Rákérdeztünk arra, hogy a lovak milyen képzettségi szinten álltak, mikor jelenlegi gazdájukhoz kerültek. A vizsgált lovak 33%-a teljesen nyers volt, 30%-uk alapszinten be volt lovagolva, 25%-uk elrontott ló volt, 10%-uk már képzett lovasíjász lóként került jelenlegi tulajdonosához, 1 ló (2%) pedig korábban díjugratásban versenyzett.

Az elrontott lovak magas arányát nagyban befolyásolta, hogy a vizsgált lovak 23%-a Rónai Attila tulajdona, aki hivatásszerűen foglalkozik mentett lovakkal. A nyersen a gazdájukhoz került lovak aránya egybevág avval az eredménnyel, hogy a lovak 35%-a 4 éves kora alatt került lovasukhoz.

A válaszadók átlagosan heti 4 alkalommal dolgoznak, foglalkoznak lovukkal. A 2. táblázat megmutatja, hogy 10 alkalomból átlagosan mennyi földi munkát, idomító lovaglást, tereplovaglást, illetve lovasíjász gyakorlást végeznek lovukkal.

Rákérdeztünk, hogy a különböző képzési módokon belül mennyi ideig dolgoznak lovukkal (1. ábra).

2. táblázat: A földi munka, az idomító-, illetve tereplovaglás és a lovasíjászat gyakorisága

10 alkalomból hányszor végzi lovával az alábbiakat? ⁽¹⁾	földi munka ⁽²⁾	idomító lovaglás ⁽³⁾	tereplovaglás ⁽⁴⁾	lovasíjász gyakorlás ⁽⁵⁾
átlag ⁽⁶⁾	3	3	4	3

Table 2: The frequency of ground work, dressage riding, trail rides and horseback archery training

(1)How often do you do these activities with your horse out of 10 times? (2)ground work, (3)schooling, (4)trail rides, (5)horseback archery training, (6)average

1. ábra: Az egyes képzési módokon belül a lovakkal végzett munka átlagos hossza alkalmanként

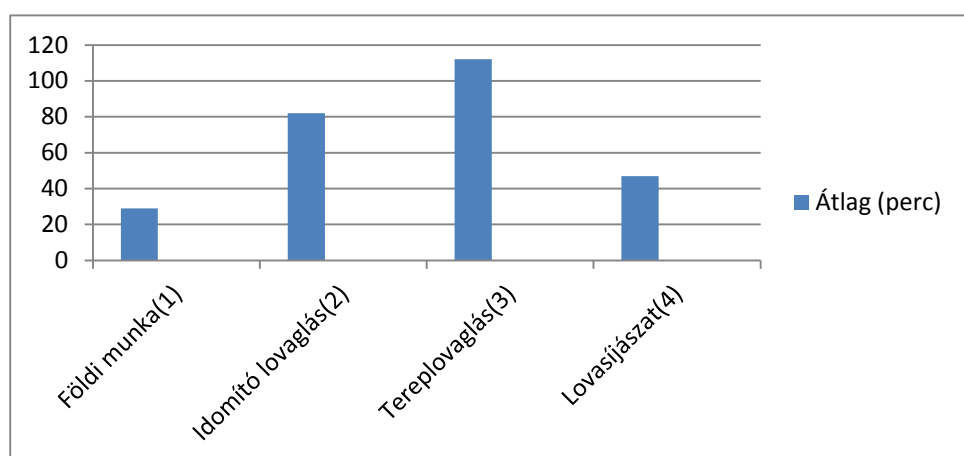

Figure 1.: The average length of work done by horses within each training method, per occasion (in minutes)

(1)Ground work, (2)Schooling, (3)Trail rides, (4)Horseback archery training

Az eredmények azt mutatták, hogy a földi munka átlagban rövid, fél óránál rövidebb, a lovasíjász edzés se túl hosszú, átlagban egy óránál rövidebb, az idomító- és tereplovaglás viszont kifejezetten hosszú.

A válaszadóknak 1-7-es skálán kellett pontozniuk mennyire tartják fontosnak az egyes képzési módokat (1: egyáltalán nem fontos, 7: nagyon fontos). Ezek átlagos eredménye: földi munka: 5, idomító lovaglás: 6, tereplovaglás: 6, lovasíjász edzés: 5. Érdekes volt az a vizsgálat, hogy van-e korreláció az egyes munkamódszerek gyakorisága és fontossága közt. Egyedül a tereplovaglásnál és a lovasíjász edzésnél kaptunk szignifikáns eredményt (3. táblázat), azaz aki úgy gondolta, hogy fontos a tereplovaglás, sokat is járt terepre, aki pedig a lovasíjász edzést gondolta fontosnak gyakran lovasíjászkodott is.

3. táblázat: Az egyes munkamódszerek gyakorisága és fontossága közti korrelációk

	földi munka ⁽¹⁾	idomító lovaglás ⁽²⁾	tereplovaglás ⁽³⁾	lovakíjás edzés ⁽⁴⁾
r	0,0692	-0,2160	0,3546	0,3619
P	0,5594	0,0974	0,0054**	0,0045**

Table 3: Correlations between the frequency and priority of each training methods

r= Spearman rangkorreláció⁽⁵⁾, P= szignifikancia szintje (**: P<0,01)⁽⁶⁾, (1) – Ground work,

(2)schooling, (3)trail riding, (4)horseback archery training, (5)Spearman rank correlation

(6)Level of significance (**: P<0,01)

A megkérdezettek 83%-a rendszeresen kimegy úgy a lovához, hogy valójában nem dolgoznak az állattal. Ilyenkor a legtöbben csak gyönyörködnek lovukban, pucolják, simogatják, vakargatják, etetik, legeltetik, ellenőrzik, hogy vannak-e az állaton sebek, sérülések, de volt olyan válaszadó is, aki ilyenkor „énekel” lovának. Nyolcvannyolc %-uk végez földi munkát lovával. Ennél a kérdésnél rengeteg volt az átfedés, ám az elmondható, hogy a földi munkát végző lovasok 57%-a futószárazza lovát és alkalmazza valamely erőszakmentes ló kiképzési módszert („natural horsemanship”), ezen belül Monty Roberts, Pat Parelli, Honza Blaha illetve Ballassa Konstantin módszerét. Huszonnyolc %-uk csak valamely erőszakmentes módszert követi, 15%-uk csak futószáraz, 6%-uk pedig azt adta meg, hogy egyéb módon foglalkozik lovával a földön. Az előbbieket mellett még 6 lovas (10%) szokott sétálni, futni lovával, ketten tornagyakorlatokat végeztenek lovukkal, egy válaszadó pedig klikkerképzéssel képzli lovát földről.

Abban a kérdésben, hogy „Milyen nyereg alatti idomító munkát végeznek lovukkal?” is rengeteg volt az átfedés. Kiderült, hogy alovakíjások számos technikát alkalmaznak, gyakran többfélét is. A válaszadók 44%-a legalább 2-3 féle lovaglási módot jelölt meg, mint pl. angol stílus, „natural” stílus, western stílus. Mindössze 56%-uk mondta azt, hogy mindig ugyanúgy lovagol (25 %-uk csak „egyéb”, 22%-uk csak angol, 9%-uk csak „natural” stílust jelölt meg). Az „egyéb” stílusba nagyon változatos lovaglási módok tartoznak. Sokan használnak honfoglaló leletek alapján, ám mai anyagokból és modern ismereteinkkel kiegészítve, speciálisanlovakíjásatra készített nyergeket (pl. Cseppentő Attila-féle ópusztaszeri nyereg, karahun nyereg, tiszafüredi nyereg rekonstrukciók). Mások a mongolok nagyon keskeny, magas kápás nyergében, szinte kizárólag a kengyelben állva lovagolnak. Megint mások pedig a 18-19. századi klasszikus lovaglóművészet alapjain leírt, külföldön a német Philippe Karl, hazánkban pedig az ő tanítványa, Kappel Edit, illetve Göblyös István által képviselt stílust követik.

Személyiség

Szerettünk volna képet kapni az általunk vizsgáltlovakíjáslovak személyiségéről, ezért kérdőívünk része volt a Lloyd-féle,lovak személyiség vizsgálatára kidolgozott Ló Személyiség kérdőív (Horse Personality Questionnaire), melyben 32 tulajdonságot vizsgáltunk egy 7 fokozatú skálán (1: egyáltalán nem jellemző erre a lóra, 7: teljesen igaz rá, 4: átlagosan viselkedik). A kapott értékeket Faktor Analízis segítségével értékeltük ki.

Hat faktort kaptunk, melyek sajátértéke nagyobb volt 1-nél. Ezek a variancia 76%-át magyarázták meg, ez igen jó arány (2. ábra). A hat faktort az alapján neveztük el, hogy mely tulajdonság/tulajdonságok jellemezték leginkább. A *félős* (+), *bizonytalan* (+), *aggódó* (+), *ijedős* (+), és *kiegyensúlyozott* (-) személyiségjegyek szerepeltek legnagyobb súllyal az első faktoron,

melyet FÉLŐSSÉG-nek nevezünk el (a + és - jelek arra utalnak, hogy az adott tulajdonság pozitív vagy negatív jellemzője-e az adott faktornak. A második faktor három tulajdonságot tartalmazott, a *kíváncsi* (+), a *közkedvelt* (+) a *magányos* (-), és TÁRSASÁGKEDVELÉS-nek neveztük el. A *társaságkedvelő* (+) és *megbízható* (+) tulajdonságokat a harmadik faktorhoz soroltuk be, melyet MEGBÍZHATÓSÁG-nak hívtunk. A negyedik faktor két személyiségjegyet tartalmazott, az *élénket* (-) és a *lassút* (+), ezért LASSÚSÁG-nak neveztük el. Az ötödik faktort DOMINANCIA-nak hívtuk, mivel a *domináns* (+) és *alárendelt* (-) személyiségjegyek tartoztak hozzá. Végül a hatodik faktor a SZELÍDSÉG, mivel egyetlen tulajdonság, az *emberrel szembeni agresszió* (-) tartozik hozzá, méghozzá negatív előjellel.

2. ábra: A kapott faktorok struktúrája, a sajátérték és a kumulatív variancia %-a
(Azokat a kategóriákat emeltük ki, melyek az adott faktorban legalább 0,6-os faktorsúllyal szerepeltek.)

Viselkedési jellemző ⁽¹⁾	1-es faktor: Félősség ⁽²⁾	2-es faktor: Társaságkedvelés ⁽³⁾	3-as faktor: Megbízhatóság ⁽⁴⁾	4-es faktor: Lassúság ⁽⁵⁾	5-ös faktor: Dominancia ⁽⁶⁾	6-os faktor: Szelídség ⁽⁷⁾
Félős ⁽⁸⁾	,826	,060	,126	,064	-,139	,164
Bizonytalan ⁽⁹⁾	,803	-,152	,045	,140	-,071	,118
Aggódó ⁽¹⁰⁾	,775	-,076	,122	-,106	,022	-,154
Ijedős ⁽¹¹⁾	,754	-,098	-,344	-,217	-,014	,024
Kiegyensúlyozott ⁽¹²⁾	-,683	,000	,252	,224	-,059	,358
Kíváncsi ⁽¹³⁾	-,427	,715	,134	-,244	-,028	-,053
Közkedvelt ⁽¹⁴⁾	-,188	,702	,056	,138	,246	,380
Magányos ⁽¹⁵⁾	-,135	-,826	-,003	,055	,027	,240
Társaságkedvelő ⁽¹⁶⁾	,253	,166	,858	-,043	,097	,126
Megbízható ⁽¹⁷⁾	-,260	-,041	,828	,251	-,052	-,006
Lassú ⁽¹⁸⁾	-,021	,068	,055	,870	,018	,038
Élénk ⁽¹⁹⁾	,077	,178	-,105	-,809	-,016	,048
Domináns ⁽²⁰⁾	-,118	,039	,230	-,120	,828	-,007
Alárendelt ⁽²¹⁾	-,014	-,044	,177	-,151	-,865	,069
Agresszív ember ⁽²²⁾	-,038	,078	-,065	,040	,076	-,892
SAJÁTÉRTÉK ⁽²³⁾	3,352	1,803	1,759	1,729	1,542	1,217
KUMULATÍV VARIANCIA % ⁽²⁴⁾	22,346	34,368	46,098	57,628	67,908	76,024

Figure 2: The structure of the resulting factors, the percentage of the eigenvalues and the cumulative variance (We emphasised the categories which were present in the given factor with at least 0,6 factor loadings)

(1)Behavioral defined adjective, (2)Anxiousness, (3)Sociability, (4)Reliability, (5)Slowness, 6Dominance, (7)Tamelessness, (8)Fearful, (9)Insecure, (10)Apprehensive, (11)Excitable, (12)Equable, (13)Curious, (14)Popular, (15)Solitary, (16)Sociable, (17)Reliable, (18)Slow, (19)Active, (20)Effective, (21)Subordinate, (22)Aggressive with people, (23)Eigenvalue, (24)Cumulative variance

Összefüggéseket kerestünk néhány, korábban vizsgált adat, illetve az általános viselkedés egyes kérdései és az egyes faktorokban szereplő tulajdonságok közt (4. táblázat, 5. táblázat).

4. táblázat: Korrelációk a lovak kora és az egyes faktorok tulajdonságai közt

Kor-tulajdonság korreláció ⁽¹⁾	r	P
Félős ⁽²⁾	0,045	0,729
Bizonytalan ⁽³⁾	0,095	0,467
Aggódó ⁽⁴⁾	-0,055	0,673
Ijedős ⁽⁵⁾	-0,934	0,477
Kiegyensúlyozott ⁽⁶⁾	0,232	0,075
Kíváncsi ⁽⁷⁾	-0,316	0,015*
Közkedvelt ⁽⁸⁾	0,070	0,594
Magányos ⁽⁹⁾	0,334	0,009**
Társaságkedvelő ⁽¹⁰⁾	0,049	0,707
Megbízható ⁽¹¹⁾	0,121	0,356
Lassú ⁽¹²⁾	0,266	0,039*
Élénk ⁽¹³⁾	0,201	0,124
Domináns ⁽¹⁴⁾	0,093	0,476
Alárendelt ⁽¹⁵⁾	-0,165	0,206
Agresszív emberekkel ⁽¹⁶⁾	-0,3262	0,011*

Table 4: Correlations between the age of the horses and the properties of each factors

r⁽¹⁷⁾= Spearman rangkorreláció, P⁽¹⁸⁾= szignifikancia szintje (*: P <0,05, **: P <0,01, (1)Age–property correlation, (2)Fearful, (3)Insecure, (4)Apprehensive, (5)Excitable, (6)Equable, (7)Curious, (8)Popular, (9)Solitary, (10)Sociable, (11)Reliable, (12)Slow, (13)Active, (14)Effective, (15)Subordinate, (16)Aggressive with people, (17)Spearman rank correlation, (18)level of significance (*: P <0,05, **: P <0,01)

Az eredményeink azt mutatták, minél fiatalabb egy ló, annál kíváncsibb és minél idősebb, annál magányosabb, lassabb, és agresszívebb az emberekkel.

5. táblázat: Korrelációk a szállíthatóság, kezelhetőség, emberekhez való viszony és a faktorok tulajdonságai közt

Tulajdonság ⁽¹⁾	Fél-e lóva a lószállítótól? ⁽²⁾		Ha lóva megijed, mennyire nehéz kezelni? ⁽³⁾		Lóva mennyire fél az embertől? ⁽⁴⁾		Barátságos-e az emberekkel? ⁽⁵⁾	
	r ⁽²¹⁾	P ⁽²²⁾	r ⁽²¹⁾	P ⁽²²⁾	r ⁽²¹⁾	P ⁽²²⁾	r ⁽²¹⁾	P ⁽²²⁾
Félős ⁽⁶⁾	0,269	0,039*	0,461	0,0002***	0,017	0,178	0,255	0,049*
Bizonytalan ⁽⁷⁾	0,219	0,080	0,365	0,004**	0,242	0,623	0,172	0,188
Aggódó ⁽⁸⁾	0,124	0,347	0,285	0,027*	0,196	0,133	0,180	0,166
Ijedős ⁽⁹⁾	0,129	0,327	0,584	<0,0001***	0,294	0,022*	0,192	0,141
Kiegyensúlyozott ⁽¹⁰⁾	-0,153	0,244	-0,381	0,002**	-0,387	0,002**	-0,321	0,015*
Kíváncsi ⁽¹¹⁾	-0,198	0,139	-0,476	0,0001***	-0,373	0,003***	-0,306	0,017*
Közkedvelt ⁽¹²⁾	0,012	0,924	-0,144	0,271	-0,080	0,560	-0,037	0,773
Magányos ⁽¹³⁾	-0,059	0,653	0,022	0,861	0,079	0,546	-0,000	0,996
Társaságkedvelő ⁽¹⁴⁾	0,116	0,389	-0,108	0,407	0,093	0,476	0,103	0,433
Megbízható ⁽¹⁵⁾	0,146	0,268	-0,334	0,009**	-0,125	0,338	-0,068	0,601
Lassú ⁽¹⁶⁾	-0,077	0,557	-0,134	0,320	-0,031	0,881	0,191	0,142
Élénk ⁽¹⁷⁾	-0,062	0,639	-0,019	0,882	0,073	0,574	-0,232	0,074
Domináns ⁽¹⁸⁾	-0,062	0,640	-0,153	0,243	0,020	0,875	-0,082	0,529
Alárendelt ⁽¹⁹⁾	-0,185	0,159	0,069	0,600	-0,167	0,201	-0,233	0,072
Agresszív emberekkel ⁽²⁰⁾	-0,016	0,899	-0,032	0,803	0,088	0,501	0,157	0,229

Table 5: Correlations between horses' transportability, handling, relationship with humans and the properties of the factors

$r^{(21)}$ = Spearman rangkorreláció, $P^{(22)}$ = szignifikancia szintje (*: $P < 0,05$, **: $P < 0,01$, ***: $P < 0,001$, (1) Behaviorally defined adjective, (2) How much is a horse afraid of the trailer?, (3) If a horse gets scared, how easily does it calm down?, (4) How much is a horse afraid of a human?, (5) How friendly are horses to humans?, (6) Fearful, (7) Insecure, (8) Apprehensive, (9) Excitable, (10) Equable, (11) Curious, (12) Popular, (13) Solitary, (14) Sociable, (15) Reliable, (16) Slow, (17) Active, (18) Effective, (19) Subordinate, (20) Aggressive with people, (21) Spearman rank correlation, (22) Level of significance (*: $P < 0,05$, **: $P < 0,01$, ***: $P < 0,001$)

A fenti eredmények azt mutatják, hogy a lószállítóra az általában is félős lovak mennek fel a legnehezebben. A nehezen kezelhető lovakra a FÉLŐSSÉG faktor minden tulajdonsága igaz, továbbá nem kíváncsiak és megbízhatatlanok. Az ember iránt bizalmatlan lovak ijedősek és kiegyensúlyozatlanok, az emberrel barátságos lovak viszont kiegyensúlyozottak, kíváncsiak és nem félősek.

Egészségügyi problémák

A vizsgált lovak 25%-áról elmondható, hogy tökéletesen egészségesek, soha semmilyen egészségügyi problémájuk nincsen. A másik 75%-nál (45 ló) azonban egyes egyedeknél esetenként előfordul sántaság, pataprobléma, ínprobléma, kólika, porallergia, gerincbántalom, sérülések, sebek és izom problémák.

Sántaság a 45 ló 33%-ánál fordul elő, ám csak 4%-uk sántul le gyakran és ezeknél az egyedeknél sem súlyos a sántaság, hanem kezelhető, így nem esnek ki hosszú ideig az edzésből. Tizenegy %-uknál jelentkezik alkalmanként pataprobléma, ezen 5 lóból 2-nek bakpatája van, 1 ló hegyfáltipró, 1 lónak nagyon töredezik a patája, 1-nél pedig előfordul nyírrothadás. Tizenhat %-uknál előfordult már egyszer ínprobléma, másik 16%-uknál pedig évente, néhány évente adódik. Csontbántalma a 45 ló 8%-ának volt vagy van, gerincbántalma pedig 4%-uknak, azaz 2 lónak. Az egyiknél csak egyszer fordult elő, a másiknak viszont évente adódik probléma a marjával. Izom problémája is csupán 9%-uknak akadt, 4,5%-uknál egyszer fordult elő, a másik 4,5%-uknál pedig évente, néhány évente.

Kólikára a 45 ló 13%-a hajlamos, ám 6,5%-uknál csak egyszer fordult elő, másik 6,5%-uknál viszont évente, néhány évente adódik kólikás megbetegedés. Hét %-uknak van porallergiája, ám csak 1 lónál zavaró ez a munkában, enyhén. Ez a ló azonban már 18 éves.

Bőrprobléma a 45 ló 40%-ánál fordult elő, 29%-uknál csak egyszer, 9%-uknál évente, néhány évente, 2%-uknál pedig néhány havonta. Huszonkilenc %-uknál a bőrprobléma oka gomba, 9%-uknál légycsípések okozzák, 2%-uknál pedig atkák. Sérülések, sebek a 45 ló 82%-án fordulnak elő. Huszonnégy %-ukon csak egyszer volt sérülés vagy seb, 38%-ukon azonban évente, néhány évente, 20%-ukon pedig havonta vannak sérülések.

Értékelés és következtetések

A dolgozatban vizsgált 60 ló adatai alapján a következő megállapításokra jutottunk. A kérdőíves felmérés kiértékelése alapján kiderült, hogy a lovasíjászatra használt lovak nagy része nem fajtatiszta és a fajtaösszetétel is igen változatos. Gyakran fordul elő, hogy ismerik a ló származását, de a ló 0-s, azaz ismeretlen származású jelölést kap. Ennek egyik oka, hogy a ló szülei is jelöletlenek, ám jelölt szülők esetében is legtöbbször nem ugyanahhoz a fajtához tartoznak. Mindez arra utal, hogy a lovasíjászatra, legalábbis mostanáig, nincsenek specializált fajták. Talán a sport népszerűségének növekedésével megnő az igény a specializált fajtákra.

Egyik ilyen lehetséges jelölt az Eördögh András által, és Hecker Walter szakmai felügyeletével kitenyésztett kunfakó ló. E kunfakó lovakkal kapcsolatban a tenyésztési célt abban jelölték meg, hogy rekonstruálják az ősmagyarok lovát, ami olyan hagyományörző lovas játékokban, mint a lovasíjászat, is kiválóan megállhatja a helyét (Tóth, 2012).

A vizsgált lovak túlnyomórészt kancák és heréltek, körülbelül fele-fele arányban. A mének aránya a vizsgálati mintában elhanyagolható. A legtöbb lovasíjász egy, esetleg két lovat tart gyakorlásra, melyek leggyakrabban bértartásban vannak. Lovaikat vásárolják, mert manapság egy kancát befedeztetni és egy csikót 2-3 éves koráig felnevelni legalább háromszázezer forintba kerül (Ruszkák Mátyás, az ópusztaszeri akhal-tekkin ménes alkalmazottjának személyes közlése). Ezzel szemben az alapszinten belovagolt, egészséges, ám legtöbbször nem fajtatiszta lovakat már százötvenezer forintért is meg lehet vásárolni. Nem csak a fajtatiszta lovak aránya, de a fajták összetétele is erre utal. A lovak harmada a magyar félvér, kisbéri félvér, gidrán vagy mezőhegyesi félvér fajtákba tartozott. A vizsgált csoport másik harmadában pedig, lipicai, hucul félvér, nóniusz félvér, sodrott és „magyar sportló keverék” fajtákat, típusokat, illetve ismeretlen származású egyedeket találhatunk. Ezek a lovak általában viszonylag olcsók, értéküket néhány százezer forintba tartják. A keleti típusú fajták a vizsgált lovak majdnem harmadát tették ki. Ezen lovak magas arányához hozzájárulhatott a Kassai Lajos által indított trend, akinek kizárólag arab, nagyrészt shagya arab lovai vannak.

A megkérdezett Kassai-iskola tagok is több mint felének arab ló van. A fajtaösszetétel sokszínűsége azt mutatja, hogy pontosan nem tisztázódott még, lovasíjásatra mely fajták a legalkalmasabbak. A hucult őseink lovához hasonlóan gondolják (Bodó, Hecker, 2013), a vizsgált lovak közt mégis csupán egy hucul és egy hucul félvér ló akadt, pedig a hagyományörzők kedvelik ezt a fajtát.

A lovasíjász lovak között a keleti fajták és a nem fajtatiszta lovak dominálnak, elképzelhető, hogy ez a tartás- és takarmányozástechnológiával is magyarázható. A lovasíjász lovakat szinte kizárólag épület nélkül, ridegen tartják, harmaduk pedig abrakot sem kap. Feltehetően nem csak magas árak, de érzékenyséjük miatt sem szerepelnek a vizsgált fajták között angol telivérek vagy modern sportlovak.

A tartástechnológia megválasztásában is szerepet játszanak gazdasági tényezők, ám esetünkben talán nem ez az elsődleges szempont. Természetesen ez utóbbiak sem elhanyagolhatóak, mivel például az olyan lovardákban, ahol boksztokban tartják a lovakat, a bértartás ára akár háromszorosa is lehet egy olyan helynek, ahol a lovakat ridegen tartják. Azok a lovak, melyek egész nap a legelőn vannak, megfelelően ki tudják elégíteni mozgás- és táplálékigényüket, ha a terület elég nagy, a legelőfü pedig elég jó minőségű, és a lovakat pedig semmilyen komoly megterhelés (közepes vagy nehéz munka, vemhesség, laktáció stb.) nem éri (Sarbu, 2011). A lovak munkájának gyakorisága, minősége és hossza alapján pedig elmondható, hogy a vizsgált lovak mind könnyű munkát végeznek. Mindemellet az istállózott lovakat minden nap ellátni és mozgatni sokkal időigényesebb, mint ridegen tartott lovakról gondoskodni.

A lovasíjászok nem utolsó sorban hagyományörzők is. Ennek szerves része lehet az, hogy a lovaikat is hagyományosan, a számukra legtermészetesebb módon, szabadon, csoportosan tartják és takarmányozzák. A felmérésből azonban az is kiderült, hogy szinte minden esetben a legelőhöz tartozik valamilyen fedezék, mely óvja az állatokat a szélsőséges időjárási hatásoktól (eső, szél, hősés). Továbbá ritkán kapnak abrakot, viszont ad libitum hozzáférnek a legelőfűhöz és a szénához. A holland állatjóléti ellenőrző rendszerben (welfare monitoring system) ez a fajta tartás kapja a legmagasabb pontszámot (Wageningen UR kutatóintézet 2011). Nem hiába, hiszen

ez áll a lovak természetes igényeihez legközelebb, természetes táplálkozási, lokomotív és szociális viselkedésmintáikat így tudják megfelelően produkálni.

Télen, a hideg ellen sincs szükségük az istálló védelmére, mivel a lovak kiváló hőháztartásuknak köszönhetően elviselik a tartós hideget is, ha megfelelő mennyiségű és minőségű takarmányt kapnak, illetve nem nyírják le természetesen kifejlődő téli szőrzetüket (Cymbaluk, 1994).

A lovasíjász edzéseket és versenyeket általában a szabadban, sőt, a lengyel versenyszámok esetében gyakran erdőben vagy nyílt mezőkön tartják. Ezeken a pályákon, főleg a szárazakat elengedve, a lövésekre figyelve, sokkal biztonságosabb egy szabadtartásban élő lóval végighaladni, mely mindennapi élete során hozzászokik a külvilág ingereihez, mint egy istállózott lóval, amely viszonylag ingerszegény környezetben él. Saját tapasztalataink is azt mutatják, hogy sok, kifejezetten reaktív ló nyugodtabbá válik lovása alatt, ha a tartásmódjuk megváltozik. Ilyen pozitív környezetváltozást jelenthet egy olyan új terület/legelő, ahol sokkal több vizuális-, hang- és szag inger éri őket (pl. vad- és háziállatok jelenléte).

Ahhoz, hogy egy ló biztonságosan lovagolható legyen, nem csak az inger gazdag környezet, de a megfelelő képzés is fontos. Egy lovasíjász ló tulajdonságai közül a reaktivitása szinte mindennél fontosabb. Ahhoz, hogy íjjal célzott lövéseket tudjunk leadni a ló hátáról, az állatnak egyenletes tempóban kell vágtazni. A ló alapvetően zsákmányállat, ezért az első reakciója bármilyen félelmetes dologra a menekülés. Biztonsága azon múlik, hogy hatékonyan képes legyen a távolságot növelni maga és egy veszélyesnek ítélt dolog között. És hogy mi veszélyes a ló szemszögéből? Szinte minden az lehet! Ahhoz, hogy a lóval elfogadtassuk az íjat és a nyilat, az úgy nevezett „deszenzitizálás” technikájával segíthetünk a számára kellemetlen helyzet elfogadásában úgy, hogy egy számára biztonságos környezetben megmutatjuk neki a félelmetes helyzetet, illetve tárgyat (Evans, 2005) (6. Fotó).

6. Fotó: Íjhoz szoktatás

(Fotó: Neményi Zdenka, Gyál, 2014)

Photo 6.: Getting the horse used to the bow

A kérdőívre adott válaszok alapján elmondható, hogy a lovasíjászok lovaik képzésében fontosnak tartják a tereplovaglást, ennek valószínű oka az, hogy ezzel is csökkenteni tudják a lovaik reaktivitási szintjét.

Egy íjász lónak fontos még megszoknia a lovasíjász pályán való haladást melynek lényege, hogy egy számára szűk, zárt, „csőben” kell nyugodtan végighaladnia. A lovak a nagy, jól belátható, fátlan területeken, prériken érzik jól magukat, hiszen itt minden irányból észlelhetik mindazt, ami a biztonságukat fenyegetheti, és bármerre el is menekülhetnek a ragadozók elől. A látásuk is ehhez alkalmazkodott: leginkább egyterű látómezővel rendelkeznek, ami azt jelenti, hogy az orruk előtti kis területtől eltekintve a bal szemükkel nem látják azt, amit a jobb szemükkel látnak és fordítva. Ez a fajta látás nagyon fontos egy menekülő állat számára, mert ez teszi lehetővé, hogy veszély esetén egy nagyobb területet lásson át (Fröschl, 2012). A lovasíjász pályán való nyugodt haladás tehát ellenkezik a lovak alaptermészetével. Mivel a jobbról-balról jövő veszélyek elől csak előre tudnak menekülni, a lovasíjász pályára is deszenzitizálni kell őket.

A lovakat lovasíjászat közben számos ijesztő hanghatás is éri, melyekre természetüktől fogva ösztönösen szintén meneküléssel válaszolnának. A nyílveszők zörögnek a tegezben, az ideg peng, a lövések surrognak, stb. Továbbá az íj vagy az tegez érintésétől, esetleges, nem szándékos ütésétől sem ijedhetnek meg, akár a horpaszokon, hátukon, nyakukon.

Ahhoz, hogy egy ló kiváló lovasíjász ló legyen, semmiféle különleges fizikai adottságra nincsen szüksége, bármilyen fajtájú, fizikai adottságú hátszló kitűnő lehet. Sőt, sérült, problémás előéletű lovak is megfelelnek. Kassai Lajos első lója is egy vágóhíd elől mentett angol telivér volt, amely mind a négy lábára sántított (Kassai, 2001). Egy másik kiváló magyar ló képző, Rónai Attila lovai is szinte kizárólag vágóhidról mentett lovak, mégis tökéletesen beválnak Magyarországon rendezett, nemzetközi lovasíjász versenyeken és egyéb hagyományőrző rendezvényeken. Ahogy Monty Roberts, a világszerte elismert ló tréner, az erőszakmentes Join-up® módszer kidolgozója mondja, nincsenek problémás lovak, csak lovak, akiknek problémájuk van avval, amit az emberek tesznek (Roberts, 2005).

Az általános viselkedésről feltett kérdésekből kiderült, hogy a lovasíjász lovak döntő többsége olyan hétköznapi tevékenységek, mint az ápolás, nyergelés, kantározás, illetve a szállítás közben kifejezetten nyugodtak és könnyen kezelhetők. Gazdáik elmondása alapján többségük nagyon könnyen megnyugszik egy esetleges ijedség után, és barátságosak az emberrel. A barátságos, és embertől nem félő lovakat kifejezetten könnyű ápolni, illetve nyergelni, a bizalmatlan és távolságtartó lovakat viszont annál nehezebb. Ezek az összefüggések elég nyilvánvalóak, mégis fontosnak tartottuk a vizsgálatukat. A lovak ember felé mutatott reakciói alapvető fontosságúak a velük való mindennapi foglalkozásban, és a nyugodt, barátságos viselkedés a biztonságos lovaglás egyik alapvető feltétele. Több vizsgálattal is igazolták, hogy a lovak ember iránt mutatott reakciói alapvetően az emberekkel kapcsolatos korábbi tapasztalataiktól függenek (Hausberger & Muller, 2002, Hausberger és mtsai, 2004). A lovasíjász edzéseken, és különösen a versenyeken gyakran rövid idő és kis hely áll rendelkezésünkre nagyszámú ló ápolására és felnyergelésére. A lovak sűrűn vannak kikötve egymás mellé, és gyakran sok, számukra még alig ismert ember veszi körül azokat (maguk a versenyzők). Ilyen esetekben egy ápolás és nyergelés közben nyugtalan ló nem csak nagyban megnehezíti a munkát, de kifejezetten veszélyes is lehet az emberekre, sőt a többi lóra nézve is. Lovasíjász ló vásárlásakor tehát emiatt is érdemes lehet figyelni arra, hogy a kiszemelt állat barátságos legyen. A jövőben érdekes volna a barátságtalan és bizalmatlan lovakon kipróbálni, hogy ha például többet foglalkoznak velük az emberek annak érdekében, hogy elnyerjék bizalmukat, az ápolás és a nyergelés alatt is nyugodtabban viselkednek-e.

Manapság a lovasok körében nagyon népszerű a lovak személyiségének megállapítására a „horsenality” módszer, mellyel kapcsolatban vita van arról, hogy kinek a nevéhez köthető. Pat Parelli mondja magáénak, ám Linda-Tellington Jones már a 80-as években említést tesz róla. A lovak személyiségét négy csoportba osztja: jobb agyféltekés, extrovertált, azaz „ösztönös és nyitott” (RBR: Right Brain Extrovert). Jobb agyféltekés, introvertált, tehát „ösztönös és zárkózott” (RBI: Right Brain Introvert), bal agyféltekés, introvertált, azaz „gondolkodó és zárkózott” (Left Brain Introvert), bal agyféltekés, extrovertált, tehát „gondolkodó és nyitott” (Left Brain Extrovert) (Kappel, 2013).

A jelen dolgozatban bemutatott személyiségvizsgálat alapját azonban mégsem a „horsenality” módszer, hanem egy 2006-os kutatás szolgáltatta (Lloyd és mtsai, 2006).

Lloyd-ék munkájához hasonlóan hat fő személyiség faktort kaptunk, ám azok csak részben vágnak egybe Lloyd és munkatársai eredményeivel. Lloyd-ék eredményéhez hasonlóan a lovasíjász lovak fontos személyiségjegyei a FÉLŐSSÉG és a TÁRSASÁGKEDVELÉS.

Lloyd és munkatársai csak egyféle, általános agresszióra kérdeztek rá, mi azonban megkülönböztettünk emberrel, és lovakkal szembeni agressziót. Úgy gondoltuk, hogy ez alapvetően más aspektusát mutatja egy ló személyiségének. A kérdőívekre adott válaszok is azt mutatták, hogy a kétféle agresszió nem azonos mértékű a legtöbb ló esetében. Az emberrel szembeni agresszió hiánya egy külön faktort is adott, melyet SZELÍDSÉG-nek hívtunk.

A felmérés alapján elmondható az is, hogy az íjász lovak mentesek a sztereotíp viselkedésformáktól, általában nyugodtak és kiegyensúlyozottak. Miután a lovasíjászat nem támaszt a lovak alap természetével, viselkedésével merőben ellentétes követelményeket, ezáltal jó felhasználási területe lehet nehezebb feladatokhoz alkalmatlan, akár elrontott, illetve egyszerűen a sportlótenyésztés kívánalmainak nem megfelelő lovaknak. Lehetőséget adhat továbbá olyan őshonos lófajták érvényesülésének, melyek magas genetikai értéket képviselnek, ám a mai sport követelményeknek nem felelnek meg, és, ezáltal fenntartásuk gyakran veszteséges. Gondolhatunk itt például a hagyományos magyar fajtáinkra, melyeket az Országgyűlés határozata nemzeti kincsnek nyilvánított, mégis viszonylag kis létszámban vannak jelen. Ilyen például a mezőhegyesi ménésben kitenyésztett nóniusz fajta. A nóniuszra, mint középnehéz katonalóra, mára már nincs szükség. Alkata miatt a modern sportlótenyésztésben sem állja meg a helyét, ám ha szelekcióval változtatnánk alkatán, már a fajtaleírásnak sem felelne meg. A hagyományörző lovas játékokban, így a lovasíjászatban viszont jelenlegi formájában is tökéletesen megfelelhet. A lovasíjászatban felhasználhatók lennének a más, hagyományos lófajtákhoz tartozó olyan egyedek is, melyek törzstenyésztésben születtek, küllemük, mozgásuk, illetve jellemük kiválóan megfelel a fajtaleírásnak, azonban a mai lovas szakágakban nem érnek el velük sikereket. Ilyen módon a fajták megőrizhetnék hagyományos jellegüket, és a hobbilovasokon kívül a lovasíjászok közt is megtalálnák a helyüket, még ha a modern lovassportban nem is tudnák felvenni a versenyt az erre nemesített típusokkal.

A lovasíjászat nem csak hagyományos fajtáinknak, de az elrontott, vagy sérülés miatt más szakágakban már versenyezni képtelen lovaknak is új esélyt adhat (7. Fotó), ugyanis a lovasíjász pályán könnyű vágóban olyan ló is végig tud haladni, amely esetleges sérülése miatt már sosem lesz képes magas akadályokat átugratni, gyönyörű oldaljárásokat bemutatni, vagy a galopp, esetleg ügető pályán versenyezni.

7. Fotó: A legkiválóbb lovasíjászok egy bakolás közben is könnyedén célra tartanak

(Fotó: Sárosi Bettina, Verőce, 2012, Ötödik nyílt európai lovasíjász bajnokság (EOCHA))

Photo 7: The most excellent horseback archers are able to aim easily even on a bucking horse

Köszönetnyilvánítás

Szeretnénk köszönetet mondani minden lovasíjásznak, aki segítette munkánkat és kitöltötte a kérdőívet. Köszönjük Dr. Tőzsér Jánosnak, a faktor analízisben nyújtott segítségét.

Munkánkat az Emberi Erőforrások Minisztériuma által biztosított Kutató Kari Kiválósági Támogatás - 8526-5/2014/TUDPOL pályázat biztosította.

Irodalomjegyzék

Aric H. (2014): Historical riding (part 1), K2 Magazine, 6. 30-31.

Bodó I., Hecker W. (2013): Lótenyésztés, lótartás, lóhasználat, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 161.

Cymbaluk N. F. (1994): Thermoregulation of horses in cold, winter weather: a review, Livestock Production Science, 40. 65-71.

Evans P. (2005): Equine behavior: Prey vs. Predator, Horse vs. Human. Lovas Nemzet, 7. 42-43.

Fröschl V. (2012): A rollkur és jutalomfalat 3. rész, Lovas Nemzet, 3. 34-35.

Hausberger, M., Muller, C. (2002): A brief note on some possible factors involved in the reactions of horses to humans. Applied Animal Behaviour Science, 76. 339-344.

Hausberger, M., Bruderer, C., Le Scolan, N., Pierre, JS. (2004) Interplay between environmental and genetic factors in temperament/personality traits in horses (*Equus caballus*). Journal of Comparative Psychology, 118. 4. 434-446.

Kappel E. (2013): Műhelytitkok IV. Lovas Nemzet, 11. 40-42.

Kassai L. (2001): Lovasíjászat, Dee-Sign Kiadó, Budapest, 16.

Király É. (2012): A Kassai-iskola – Itt mindenki a saját útját járja be, Lovas Nemzet, 6. 22-23.

Lloyd A. S., Martin J. E., Bornett-Gauci H. L. I., Wilkinson R. G. (2007): Evaluation of a novel method of horse personality: Rater-agreement and links to behaviour, Applied Animal Behaviour Science, 105. 205-222

Ruszák M. (2013): Szóbeli közlés, Ópusztaszer, az akhal-tekkini ménes alkalmazottja

Sarbu A. (2011): Lovaink súlyos gondjai IV. – Tessék fogyasztani! Lovas Nemzet, 7. 21-23.

- Schrade A. M.* (2010): Muslim Archery Training Manual, privat kiadás, Villingen, 52-53.
- Surján Gy.* (2012): Kirgizisztán fölfedezése, 2. rész: Lovaspásztorok között, Lovas Nemzet, 3. 55-57.
- Tóth B.* (2012): Életre keltett múlt – a kunfakó, Lovas Nemzet, 7. 13-15.
- Tóth T.* (2012): A ló első sorban szellemi kérdés, Lovas Nemzet, 7. 7.
- Wageningen UR Livestock Research* (2011): Welfare monitoring system – Assessment protocol for horses, az intézet saját kiadója, Wageningen, 9-11.

1. Melléklet

Kérdőív**Istálló/Lovarda/neve, címe:****Lovasíjász egyesület neve (ha a fentivel nem egyezik):****A ló neve:****Fajtája:****Színe:****Neme:****Születési ideje:****Tulajdonos neve:****Elhelyezés****Tartásmód**

a) csak boksz

b) bokszóra/nap+ karám.....óra/nap

c) ridegtartás beállóval

d) ridegtartás beálló nélkül

Legelő

a) folyamatosan legelőn van

b) évszakosan legelőn van

c) napi kb.....órán át van legelőn

Társas viszonyok

a) egyedül tartják

b) csoportosan,

Hány lóval együtt?.....

Ha egyedül van a legelőn/karámban, akkor miért?

a) csődör b) agresszív/félős c) hátsó lábra patkolt d) egyéb:.....

Etetés, takarmányozás**Abrak típusa: (tiszt zab, esetleg abrakkeverék.....kg zab,.....kg árpa, ...kg egyéb.....****Milyen adagokban és naponta hányszor?**

reggel.....kg

délben.....kg

este.....kg

Egész nap van előtte széna?

Igen

Nem

Kap-e valamilyen kiegészítő takarmányt, vitamint? Nem

Igen a) müzlit, b) olajat, c) vitamin kiegészítést,

d) egyéb:

Általános viselkedés**Könnyű-e lepucolni?**

1. könnyű, teljesen nyugodtan áll

3. egyes testrészeit kicsit félti (pl.):

2. elég nyugtalan, sokszor ellép

4. nehéz lepucolni, végig nyugtalan

Könnyű-e felszerszámozni?

1. könnyű, szinte segítőkész

2. jól tűri a szerszámozást

3. időnként nyugtalan

4. nehéz felszerszámozni, gyakran nyugtalan

Fél-e a lószállítótól?

1. nem, magától könnyen felmegy

2. kicsit, de 10-15 percen belül felmegy

3. nagyon fél, fel kell tolni,

4. legalább 30 perc, mire felmegy

5. nem volt még szállítva

Ha megijed, mennyire nehéz kezelni?

1. nagyon könnyen megnyugszik

2. kell egy kis idő, amíg újra lenyugszik

3. nehéz megnyugtatni,

4. gyakran kezelhetetlen, pánikba esik

Mitől ijed meg?.....

Mennyire fél az embertől?

1. nagyon nyugodt,	2. időnként bizalmatlan,
3. gyakran bizalmatlan, de megnyugtatható	4. folyamatosan feszült az ember közelében

Barátságos-e az emberekkel?

1. nagyon, keresi az emberek társaságát	2. barátságos, de magától nem keresi az emberi közelséget
3. kevés emberrel barátságos/egygazdás	4. általában barátságatlan

Belovaglás, kiképzés, edzés

Hány éves volt a lova, mikor önhöz került és hány éve van önnél?éves volt és éve

Befolyásolta-e önt a választásban a ló neme: a) nem b) igen, mert

Milyen szinten volt belovagolva mikor önhöz került?

- a) teljesen nyers volt b) alapszinten be volt lovagolva
c) más szakágban versenyzett (kérem írja le milyen szakágban):.....
d) egyéb:

Előfordul-e, hogy ön csak kimegy a lovához, de nem dolgozik vele? Igen Nem

Mit csinál ilyenkor a lóval?.....

Heti hány alkalommal dolgozik/foglalkozik a lóval?

- a) kb. kéthetente b) heti 1-2 alkalommal c) heti 3-4 alkalommal d) heti 5-7 alkalommal

10 alkalomból kb. hányszor szokta a lóval az alábbiakat végezni és mennyire tartja ezeket fontosnak (1:nem fontos-7:nagyon fontos)

- földi munka?	kb.....-szer	kb.percig, fontosság 1...2...3.....4.....5....6...7
- idomító lovaglás?	kb.....-szer	kb.percig, fontosság 1...2...3.....4.....5....6...7
- tereplovaglás?	kb.....-szer	kb.percig, fontosság 1...2...3.....4.....5....6...7
- íjjal edzés?	kb.....-szer	kb.percig, fontosság 1...2...3.....4.....5....6...7

Milyen földi munkát végez a lóval?

- a) futószárazás
b) „natural horsemanship” ezen belül:
c) egyéb:

Milyen idomító munkát végez a lóhátról?

a) angol lovaglás	b) western lovaglás
c) natural horsemanship	d) egyéb

Általános viselkedés

Karikázza be! (1: egyáltalán nem jellemző erre a lóra, 7: teljesen igaz rá, 4: átlagosan viselkedik)

Agresszív – bántja, vagy fenyegeti a többi <u>lovat</u> és/vagy az <u>embereket</u>
Makacs – nem könnyű vele, akaratos, nem együttműködő
Alárendelt – könnyen megadja magát, behódol másoknak; nem harcol azért, hogy megvédje magát
Gondoskodó – kedves, szeretetteljes, gondoskodó másokkal szemben
Bizalmatlan – nehéz elnyerni a bizalmát, csak kevés lóban /emberben bízik meg
Intelligens – könnyen tanul új feladatokat
Élénk – eleven, mozgékony, nem szeret sokáig egy helyben maradni
Aggódó – tart mindentől, szorong, kerüli a bizonytalan helyzeteket
Kíváncsi – mindig készen állt az új helyzetek megismerésére
Félős – nehezebb helyzet esetén fél, meghátrál
Bizonytalan – egyedül tétovázik megtenni valamit, a többiek biztatására vár
Ingerlékeny – kis ingerlésre is hevesen és negatívan reagál
Magányos – sok időt tölt magába fordulva
Munkaszerető – szeret jól dolgozni; mindig koncentrálni a feladatra, amit kérnek tőle
Védelmező – megvédi lovasát/fajtársát egy veszélyes, vagy annak tűnő helyzetben
Lassú – nyugodt, megfontolt, lassú, nehéz siettetni
Erőteltjes – izmainak erejében, szilárdságában bízik
Domináns – maga útját járja, irányítja a többieket, vezető egyéniség
Játékos – kezdeményezi a játékot, hamar csatlakozik játszótársaihoz
Kiegyensúlyozott – mindig nyugodt marad; nehéz felzaklatni
Közkedvelt – keresik a társaságát
Bevallalós – gondolkozás nélkül teljesítene egy ismeretlen feladatot
Ijedős – hajlamos túlzott reakciókra, könnyen idegessé válik, átlagosnál feszültebb
Magabiztos – biztos fellépésű, nem visszahúzódó, kezdeményező
Kíváncsi – mindig készen áll az új helyzetek megismerésére
Megértő – mások viselkedésére különböző, de mindig megfelelő módon reagál
Feszült – testtartása és mozgása feszes, merev, ijedős, visszahúzódó
Megbízható – megbízhatóan viselkedik és dolgozik, biztonságos körülményben lenni
Türelmes – mások viselkedése nem bosszantja fel
Rendhagyó, fura viselkedésű – rossz szokások, sztereotípiák jelenléte (pl. szitálás, nyelvöltögetés, levegőnyelés stb), szokatlanul viselkedik, vagy túlzásba viszi valamit
Társaságkedvelő – szeret a többiek társaságában lenni/nehéz elvezetni a csapattól

Egészségügyi problémák**Mennyire gyakori lovánál a sántaság?**

- a) Gyakran lesántul b) Alkalmanként c) Kezelhető d) Súlyos, hosszú ideig nem edzhető

Van-e valamilyen pataproblémája?

- a) Igen (mi?)..... b) Nem

Volt-e, van-e valamilyen csontbántalma?

- a) Igen (mi?)..... b) Nem

Inai milyen állapotban vannak?

- a) Mindig jó b) Előfordult már egyszer
c) Alkalmanként problémás (évente, néhány évente) d) Gyakran problémás (néhány havonta)

Hajlamos-e kólikára?

- a) Soha b) Előfordult már egyszer
c) Alkalmanként problémás (évente, néhány évente) d) Gyakran problémás (néhány havonta)

Van-e porallergiája

- a) Nincs b) Van (mennyire zavaró ez a munkában?).....

Vannak-e gerincbántalmai?

- a) Soha b) Előfordult már egyszer
c) Alkalmanként problémás (évente, néhány évente) d) Gyakran problémás (néhány havonta)

Mely terület a problémás?.....**Volt-e, van-e bőrproblémája?**

- a) Soha b) Előfordult már egyszer
c) Alkalmanként problémás (évente, néhány évente) d) Gyakran problémás (néhány havonta)

Oka: (légy, rüh, gomba, stb.).....**Sérülések, sebek:**

- a) Nincsenek b) Előfordult már egyszer
c) Alkalmanként problémás (évente, néhány évente) d) Gyakran problémás (néhány havonta)

Van-e valamilyen izom problémája?

- a) Nincs b) Előfordult már egyszer
c) Alkalmanként problémás (évente, néhány évente) d) Gyakran problémás (néhány havonta)